

7. ਸੇਵਾ ਦਾ ਪੁੰਜ : ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ

ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਮਹਾਂ-ਮਾਨਵ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਦੀਨ ਦੁਖੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ, ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਦਾ ਤਾਣ, ਨਿਓਟਿਆਂ ਦੀ ਓਟ, ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ। ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖਕ ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਲੂਲਿਆਂ, ਲੰਗੜਿਆਂ, ਅਪਾਹਿਜਾਂ, ਦੀਨ ਦੁਖੀਆਂ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ‘ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸ਼੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ’ ਨੂੰ ਤੀਰਥ ਸਥਾਨ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਅਨੁਸਾਰ “ਉਸ ਸੈਲਾਨੀ ਜਾਂ ਯਾਤਰੂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਹੀ ਅਧੂਰੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।”

ਸੇਵਾ ਦੇ ਪੁੰਜ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ 3 ਜੂਨ 1908 ਈ. ਨੂੰ ਲਾਲਾ ਛਿੱਬੂ ਮੱਲ ਖੱਤਰੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਮਹਿਤਾਬ ਕੌਰ ਦੇ ਘਰ ਪਿੰਡ ਰਾਜੋਵਾਲ(ਰੋਹਣੋ) ਨੇੜੇ ਖੰਨਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਨਾਂ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਸੀ। ਲਾਲਾ ਛਿੱਬੂ ਮੱਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਵਿਆਹੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਸੀ। ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਤਾ ਮਹਿਤਾਬ ਕੌਰ ਜੱਟ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੀ।

ਵਧਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੋਚ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕਮਾਊ ਸੀ, ਪਰ ਮਾਤਾ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕਰਾਮਾਤੀ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਂਦੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਸਦਕਾ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਵਰਗੇ ਅਥੋਧ ਅਣਜਾਣ ਬਾਲਕ ਵਿੱਚੋਂ ਮਹਾਂ-ਮਾਨਵ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਦੀਵੀਂ ਨਕਸ਼ ਉਜਾਗਰ ਹੋਏ। ‘ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਐਸੀ ਜਨਨੀ(ਮਹਿਤਾਬ ਕੌਰ) ਦੀ ਕੁੱਖ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਵਰਗੇ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ।’

ਭਗਤ ਜੀ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਦੋਹਾਂ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪੱਕੇ ਸਨਾਤਨੀ ਸਨ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਾਗਾ ਮੰਦਰ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਭਗਤ ਜੀ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਏ। ਇਸ ਦੀ ਇੱਕ ਵਜ੍ਹਾ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਦਾ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰ ‘ਚੋਂ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਫ਼ਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜੋੜ ਮੇਲਾ ਬਣੀ- 14 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਜਦ ਭਗਤ ਜੀ ਫ਼ਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਨਤਮਸਤਕ ਹੋਣ ਲਈ ਗਏ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਪਣੇ ਲਾਮ-ਲਸ਼ਕਰ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਦ ਉਹ ਬਾਲਕ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆ ਕੇ ਬੈਠੇ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਤਰਕ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਜਦ ਬਾਲਕ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਸ ਸਿੱਖ ਸਿਪਾਹੀ ਵੱਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵੇਖ ਕੇ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਏ। ਉਸ ਦਾ ਕੱਦ ਲੰਮਾ, ਫ਼ੌਜੀ ਵਰਦੀ, ਗੋਰਾ ਨਿਛੋਹ ਰੰਗ ਅਤੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਪਗੜੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਧਾਗਾ ਪਾ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਦਾਹੜੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਦਿੱਖ ਲਾਸਾਨੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਡੋਲ ਖੜੋਤਾ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਇਕਾਗਰ ਹੋਈਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਚਿਹਰਾ ਤੇਜ਼ਸਵੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਲਕ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਉੱਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਤੇ ਅੰਤਿਮ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹੀ ਪਿਆ ਕਿ ਇਹ ਆਭਾ, ਇਹ ਛਵੀ ਸਿਰਫ਼ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਅੰਤਲੇ ਸੁਆਸਾਂ ਤਕ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਅਪਨਾਈ ਰੱਖਿਆ, ਨਾ ਸੇਵਾ ਛੱਡੀ, ਨਾ ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਦਰ।

ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਆਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 52 ਰੁਪਏ ਆਮਦਨ ਕਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, 1913 ਦੇ ਅਕਾਲ ਵਿੱਚ ਮਾਇਕ ਪੱਖੋਂ ਕੰਗਾਲ ਹੋ ਗਏ। ਭਗਤ ਜੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਨ, ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਆਏ ਇਸ ਸੰਕਟ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਪੜ੍ਹਣ, ਖੇਡਣ ਤੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀ ਸੀ। ਜਦ ਲਾਲਾ ਜੀ ਢੇਰੀ ਢਾਹ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ ਤਾਂ ਆਪ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਹੌਂਸਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਔਰਤ ਮਹਿਤਾਬ ਕੌਰ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਭਾਂਡੇ ਵੀ ਮਾਂਜਣੇ ਪਏ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਖੰਨਾ ਦੇ ਆਰੀਆ ਬੋਰਡਿੰਗ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਪਤੀ ਨਾਲ ਸੈਂਕੜੇ ਮੀਲ ਦੂਰ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਘਰ ਘਰੇਲੂ ਨੌਕਰ ਜਾ ਲੱਗੇ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਹੌਂਸਲਾ ਦਿੰਦਿਆ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਤੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖ, ਤੈਨੂੰ ਖਰਚੇ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ। ਭਗਤ ਜੀ ਬੋਰਡਿੰਗ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ 10ਵੀਂ ਤੱਕ ਰਹੇ।

ਮਾਂ-ਬਾਪ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸਦਕਾ ਕੁੱਲ ਦੁਨੀਆਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਜਾਪੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਭਗਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤਿਅੰਤ ਅਨਿਵਾਰੀ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ 1934 ਈ. ਵਿੱਚ 31 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ (ਜਿਹੜੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਡੇਰਾ ਸਾਹਿਬ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੇਵਾਦਾਰ ਸਨ) ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸਦਕਾ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਅਪਾਹਿਜ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਅਪਨਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਆਧਾਰਸ਼ਿਲਾ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਬੱਚਾ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਿਹਾ। 23 ਜੂਨ 1930 ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ। ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬਚਨ ਵੀ ਲਿਆ ਕਿ ਜੋ ਰਾਹ ਤੂੰ ਦੀਨ-ਦੁਖੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਫੜਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਥਿੜਕਣਾ, ਮੇਰਾ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਾ ਤੇਰੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹੇਗੀ।

ਬਾਲਕ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਜਦ 13 ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਲਗਭਗ 44 ਸਾਲ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਆਇਆ ਜਿੱਥੇ ਬੇਆਸਰੇ, ਗਰੀਬ, ਰੋਗੀ, ਪਿੰਗਲੇ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਸਤਾਈਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਸਵੈ-ਮਾਨ ਨਾਲ ਰਹਿ ਸਕਣ। ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਭਗਤ ਨੂੰ ਡੈਨਮਾਰਕ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹੋਲਬੋਇਲ (ਜਿਹੜਾ ਮਾਮੂਲੀ ਡਾਕੀਆ ਸੀ, ਤੇ ਇਕੱਲੇ ਨੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਤਪਦਿਕ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਰੋਗੀਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤਜਾਬੀ ਲਈ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ) ਤੋਂ ਮਿਲੀ।

1947 ਦੇ ਫਸਾਦਾਂ ਵੇਲੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਡੇਰਾ ਸਾਹਿਬ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਲੂਲਿਆਂ-ਲੰਗੜਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਕੰਮ ਭਗਤ ਜੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦ ਹਾਲਾਤ ਵਿਗੜਦੇ ਜਾਪੇ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਵੀ ਲੂਲੇ ਬਾਲਕ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਕਿ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਗੱਡੀ ਫੜੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਨਾਅਪੂਰਨ ਸਨ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਉੱਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਾਠੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਤੇ ਬਚਦੇ ਬਚਾਉਂਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। 30 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕਰੀਬ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਡੇਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬੇਸਹਾਰਿਆ ਅਪਾਹਿਜਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਫ਼ਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨ ਦੀ ਮੱਚਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚੋਂ ਏਹੀ ਇੱਕੋ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਲਿਆ ਸਕਿਆ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚਣ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕੇਵਲ ਡੇਢ ਰੁਪਇਆ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਵਿਖੇ ਰਿਫ਼ਿਊਜੀ ਕੈਂਪ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਲਗਭਗ 25000 ਦੇ ਕਰੀਬ ਬੇਸਹਾਰਾ ਲੋਕ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਬਿਮਾਰ ਲਾਚਾਰ ਬੁੱਢੇ ਮਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਖਾਸ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਮਝ ਕੇ ਲੁਕਾਈ ਦੀ ਸੇਵਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੈਂਪ ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ ਸ਼ਾਮ-ਸਵੇਰੇ ਭੋਜਨ ਮੰਗ ਕੇ ਲਿਆਉਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸਮਾਂ ਏਨਾਂ ਭਿਆਨਕ ਸੀ ਕਿ ਤੰਦਰੁਸਤ ਵਿਅਕਤੀ ਭੁੱਖੇ ਮਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਪਾਹਿਜਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਸੰਭਾਲਦਾ? ਇਸ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਪਾਹਿਜਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੀ। ਜਦ ਕੈਂਪ ਬੰਦ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਢੋ-ਆਸਰਾ ਬਣਾ ਲਿਆ, ਪਰ ਅਨਾਥ ਬਿਮਾਰ ਤੇ ਲੂਲ੍ਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿੱਥੇ ਜਾਂਦੇ? ਅੰਤ ਲਗਭਗ 12 ਬਿਮਾਰ ਅਪਾਹਿਜਾਂ ਤੇ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਚੀਫ਼ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਬਾਹਰ ਡੇਰਾ ਲਾ ਲਿਆ। ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗ ਕੇ ਚਲਦੀ ਰਹੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਘਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ, ਜਿੱਥੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਲੋਕ ਨਿਸ਼ਚਿੰਤ ਰਹਿ ਸਕਣ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਆਪ ਦਾ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸੇਵਾਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਕੁੰਡਾ ਤੇ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਇਆ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਭਗਤ ਜੀ ਵਾਂਗ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜਿਆ। ਤਿੰਨੋਂ ਜਣੇ ਸ਼ਾਮ ਸਵੇਰੇ ਭੋਜਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦੇ ਤੇ ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ ਕੋਹੜੀਆਂ ਤੇ ਬੀਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਡਾਕਟਰਾਂ ਕੋਲ ਇਲਾਜ ਲਈ ਜਾਂਦੇ। ਜਦ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਕੋਲ ਸਮਾਂ ਕੱਟਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇੱਕ ਅਕਤੂਬਰ 1947 ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ.ਜੇ. ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੁਸੈਨਪੁਰਾ ਫਾਟਕ ਕੋਲ ਡੇਰਾ ਲਾ ਲਿਆ। ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਸੰਘਣਾ ਬੋਹੜ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛੱਤ ਵਰਗਾ ਆਸਰਾ ਲੱਭ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਹੁਸੈਨਪੁਰੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਖਾਲੀ ਕੋਠੀ ਵਿੱਚ ਆਸਰਾ ਲੈ ਲਿਆ। ਪਰ ਥਾਂ ਅਤੇ ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਕਾਲੂ ਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਠੰਡ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਪੱਕਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੋਚ ਲਈ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ 50 ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੇਸਹਾਰਾ ਤੇ ਰੋਗੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਮਿਊਂਸੀਪਲ ਕਮੇਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਥਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਖਾਲੀ ਪਈ ਸਿਨੇਮੇ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਉ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਿਨੇਮਾ ਵੀ ਬੋਲੀ ਤੇ ਵੇਚਿਆ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਸਿਨੇਮੇ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ, ਪਰ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਰਕਮ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ, ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਮਤਾ ਪੁਆ ਕੇ ਸਿਨੇਮਾ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦੇਣ ਤਾਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਕਾਰਜ ਨਿਰਵਿਘਨ ਚਲਦਾ ਰਹੇ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਮੰਨ ਗਏ। ਪਰ ਆਸਰਾ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਸਿਨੇਮੇ ਦੀ ਥਾਂ ਵੀ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਜਾਪਣ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਫਿਰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਥਾਂ ਲੈ ਦਿਉ। ਪਰ ਇਸ ਮਕਸਦ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਸਾਲ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾ ਮਿਲੀ।

ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸਾਉ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਮਿਹਰ ਚੰਦ ਖੰਨਾ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਸਦਕਾ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਨੂੰ 40,000 ਰੁਪਏ ਇਮਾਰਤ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵੱਲੋਂ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। 6 ਮਾਰਚ 1957 ਨੂੰ ਜਦ ਇਮਾਰਤ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ 'ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੁਸਾਇਟੀ' ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰਡ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੁਸਾਇਟੀ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਲਗਾਤਾਰ ਬੇਸਹਾਰਾ ਅਤੇ ਅਪਾਹਿਜਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਦਾ

ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

ਮਹਾਨ ਮਨੁੱਖੀ ਸੇਵਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇੱਕ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਲੇਖਕ ਵੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਬੌਧਿਕਤਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਇੱਕ ਨਿਵੇਕਲਾ ਪੱਖ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਰਤੇ ਹੋਏ ਕਾਗਜ਼/ਪੱਤਰ ਇੱਕਠੇ ਕਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਸੋਮਿਆਂ (ਰੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਪਾਣੀ) ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਲਿਖ-ਲਿਖ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ।

ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ‘ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ’ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਆਪ ਨੇ 1984 ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ‘ਤੇ ਹੋਏ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦੇ ਰੋਸ ਵਜੋਂ ਇਹ ਸਨਮਾਨ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਸਮੁੱਚੀ ਲੋਕਾਈ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸੀ, ਇਸੇ ਭਾਵਨਾ ਤਹਿਤ ਉਹ ਅਵਿਵਾਹਤ ਰਹੇ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਬੀਬੀ ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ 5 ਅਗਸਤ 1992 ਨੂੰ ਇਹ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੁਜੱਸਮਾ ਇਸ ਫ਼ਾਨੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਗਿਆ।

ਅਭਿਆਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬਚਪਨ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਉ।
2. ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿੱਖੀ ਵੱਲ ਕਿਵੇਂ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੋਏ ?
3. ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਕਿਵੇਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ?
4. ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਿੱਥੇ ਤੇ ਕਿਉਂ ਆਰੰਭਿਆ ? ਵਰਨਣ ਕਰੋ।
5. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਕੌਣ ਸੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ਸੀ ?
6. ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਹਾਨ ਸੰਸਥਾ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ?
7. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ?
8. ‘ਸੇਵਾ ਦਾ ਪੁੰਜ : ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ’ ਜੀਵਨੀ-ਮੂਲਕ ਨਿਬੰਧ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵੇਰਵਾ ਦਿਉ।